

რიგობითი რიცხვითი სახელების წარმოქმნისათვის
ქართულში

როგორც ცნობილია, რიგობითი რიცხვითი სახელები იწარმოება რაოდენობითი რიცხვითი სახელებისაგან მე- პრეფიქსისა და -ე სუფიქსის დახმარებით.

ა. შანიძე რიგობითი რიცხვითი სახელების წარმოებას ამგვარად განმარტავს: „რიგობითი რიცხვითი სახელი წარმოებულია სათანადო რაოდენობითი სახელის ფუძისაგან თავში მე-ს და ბლოში -ე-ს დახმარებით (მე — ე): მე-ორ-ე, მე-სამ-ე, მე-ათ-ე, მე-თერთმეტ-ე, მე-ორმოცე, მე-ას-ე და სხვ. წარმოების მხრით განკერძოებით დგას პირველი, რომელიც „შეერთე“-ს ნაცვლად იხმარება, მაგრამ რთულ რიცხვით სახელებთან ითქმის შეერთე და პირველიც: ოცდამეერთე (ან: ოცდაპირველი), ორმოცდამეერთე (ან: ორმოცდაპირველი), ას მეერთე (ან: ას პირველი) და სხვ.

და-თი შეერთებული რიცხვითი სახელებისაგან რიგობითის ფორმები ერთეულებს, ათსა და ათმეტეულებს ითუდის; ითქმის: მეოცე, მაგრამ: ოცდამეხუთე (და აბა: მეოცდახუთე), ოცდამეათე (და აბა: მეოცდაათე); ითქმის: მესამოცე, მაგრამ: სამოცდამეოცე (და აბა: მესამოცდამეოცე) და სხვ.; ითქმის: მეასე, მეორასე, მეათასე, მაგრამ: ას მეხუთე, ათას ცხრაას ორმოცდამეათისმეტე და სხვ.“¹.

რიგობითი რიცხვითი სახელების წარმოება დაწვრილებით არის განხილული „თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმებში“, სადაც ვკითხულობთ: „რთული შედგენილობის რაოდენობითი რიცხვითი სახელებისაგან, რომლებიც იცეულებსა და ათეულ-ერთეულებს, ან ასეულებსა და ერთეულ-ათეულ-ოცეულებს, ან ათა-

¹ ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ., ტ. 3, თბ., 1980, გვ. 40—41.

სეულებსა და ასეულ-ოცეულ-ერთეულებს შეიცავს, რიგობითი რიცხვითი სახელები სხვადასხვაგვარად მიიღება: ოცეულების, ასეულების, ათასეულებისა და ა. შ. გამომხატველი რიცხვითი სახელები უცვლელი რჩება, საწარმოებელ ფუძედ აღებულია რიცხვითი სახელის ფუძე ერთიდან ოცამდე, აგრეთვე ასეულთა გამომხატველი რიცხვითი სახელები და მე-პრეფიქსი და -ე სუფიქსი მათ ემატება, ხოლო შემდეგ ამგვარად მიღებული რიგობითი რიცხვითი სახელი დაერთვის ოცეულების, ასეულების, ათასეულების, გამომხატველ არსებით სახელებს².

მაშასადამე, რთული შედგენილობის რაოდენობითი რიცხვითი სახელისაგან რიგობითის წარმოებისას მე—ე დაერთვის ბოლო სიტყვას, ეველა დანარჩენი კი უცვლელი რჩება. თუ რთული რიცხვითი სახელი თავდება სიტყვით, რომელიც აღნიშნავს რიცხვს 1-დან 1.000 მდე, მაშინ რიგობითი სახელის წარმოება აღნიშნული წესით ხდება: ას ოცი — ას მეოცე, ათას ექვსას ოთრმეტი — ათას ექვსას მეთორმეტე, ორი მილიონ ას ოცდაექვსი ათას ხუთასი — ორი მილიონ ას ოცდაექვსი ათას მესუთასე და ა. შ.

რიგობით რიცხვით სახელებში საკამათოა გარკვეულ ფორმათა წარმოება, რაც ზემოთ აღნიშნულ ნაშრომებში არ არის განხილული. იგულისხმება რიგობითი რიცხვითი სახელების წარმოება ისეთი რთული რიცხვითი სახელებისაგან, რომელთა ბოლო კომპონენტს წარმოადგენს „ათასი“ ანდა ათასზე მეტი რიცხვის აღნიშნული სახელები: „მილიონი“, „მილიარდი“ და ა. შ. ეს ფორმები არც „ორთოგრაფიულ ლექსიკონში“³ დასტურდება.

თუ რთული შედგენილობის რიცხვითი სახელის ბოლო წევრია „ათასი“, „მილიონი“, „მილიარდი“ და ა. შ., მაშინ, განსხვავებით ზემოთ მოყვანილი რთული რაოდენობითი რიცხვითი სახელებისაგან, რიგობითი რიცხვითი სახელების წარმოებისას მე—ე მხოლოდ ბოლო წევრს ვერ დაერთვება; სიტყვისგან „ორი ათასი“ რიგობით რიცხვით სახელს ვერ ვაწარმოებთ ასე: „ორი მეათასე“, რადგან „ორი მეათასე“ არ არის რიგობითი რიცხვითი სახელი 2.000-ისა. „ორი მეათასე კაცი“ ნიშნავს ორ კაცს, რომლებიც რიგით მეათასენი არიან, ჩვენ კი გვაინტერესებს აღვნიშნოთ ერთი კაცი,

² თქვენ, გვ. 71.

³ ვ. თოფურია, ივ. გიგინეიშვილი, ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონი, თბ., 1968.

რომელიც რიგით მე-2.000-ა. ამიტომ მე- პრეფიქსი უნდა დაერთოს არა ბოლო სიტყვას, არამედ მის წინამავალს.

მაგრამ აქ დგება კიდევ ერთი საკითხი: ეს წინამავალი სიტყვა ფუძის სახით უნდა იქნეს წარმოდგენილი თუ სახელობითის ფორმით: მეორათასე თუ მეორიათასე? მეშვიდმილიონე თუ მეშვიდმილიონე?

ამ ტიპის წარმოება ძალიან იშვიათია, ამიტომ მასალის მოძიება ტექსტებში თითქმის შეუძლებელია. საკითხი უნდა გადაწყდეს წარმოების ამა თუ იმ პრინციპის არჩევის გზით.

ჩვენი აზრით, განსხვავებულად უნდა მიეუღვეთ საკითხს, ერთი მხრივ, ქართული ათასისათვის და, მეორე მხრივ, უცხოური წარმოშობის მილიონ, მილიარდ, ტრილიონ და მისთ. სიტყვებისათვის. ამგვარი დიფერენცირებული მიდგომის საფუძველს იძლევა „ნორმებში“ დაფიქსირებული ვითარება, რომ საკუთარი და ნასესხები რიცხვითი სახელები ბრუნებისას განსხვავებულ სურათს გვიჩვენებენ: „მაშინ, როცა ათასთან სახელობითი ბრუნვის ფორმა მჭიდროდაა დაკავშირებული და ათასის ბრუნვაში ცვლისაგან არაა დამოკიდებული, ყოველთვის სახელობითში გვხვდება, რომელ ბრუნვაშიც უნდა იყოს ათასი, — მილიონს, მილიარდს და ა. შ. მისი რაოდენობის გამომსატყველი სახელი ისე შეეწყობა, როგორც მსაზღვრელი და მასთან ბრუნვაშია შეთანხმებული (შდრ. ორი ათასმა კაცმა და ორმა მილიონმა კაცმა, ორი ათას კაცს და ორ მილიონ კაცს და ა. შ.)“⁴.

მასასადამე, „ათასის“ რაოდენობის განმსაზღვრელი სახელი ყველა ბრუნვაში -ი სუფიქსით არის წარმოდგენილი. ეს -ი თითქმის შესორცებულია ამ სახელთან, ამიტომ ბუნებრივი იქნება, რომ რიგობით რიცხვით სახელებშიც „ათასის“ მსაზღვრელი რიცხვითი სახელი -ი სუფიქსით იყოს წარმოდგენილი: მეორიათასე, მეშვიდიათასე და ა. შ. -ი უნდა ვისმართოთ სხვაამაწარმოებლიან სახელებთანაც. კერძოდ, -იან სუფიქსიან ფორმებში: ორიათასიანი, შვიდიათასიანი და ა. შ. უცხოური წარმოშობის რიცხვითი სახელების (მილიონის, მილიარდის...) მსაზღვრელი კი, როგორც „ნორმებშია“ აღნიშნული, ჩვეულებრივ იბრუნვის, მას -ი ყველგან არ გადაჰყვება, ამიტომ ასეთი სახელებისაგან ნაწარმოებ რიგობით რიცხვით სახელებში მილიონის და მისთ. მსაზღვრელი სახელი ფუძის სახით უნდა იქნეს წარმოდგენილი: მეორმილიონე,

⁴ თქვენ, გვ. 68.

მესუთმილიარდე და ა. შ. იგავე წესი უნდა გატარდეს სხვადასხვა-
მოებლიან სახელებშიც: ორმილიონიანი, სუთმილიარდიანი
და ა. შ.

თუ ათასის, მილიონისა და მისთ. მსაზღვრელს წარმოად-
გენს არა მარტივი, არამედ რთული შედგენილობის რიცხვითი სა-
ხელი, მაშინ დგება საკითხი: რას დაერთოს მე- პრეფიქსი: ათა-
სის, მილიონისა და მისთ. განმსაზღვრელ შთელ რთულ რიცხვით-
სახელს თუ მხოლოდ მის ბოლო წევრს: ას ორი ათასი — ას მეო-
რიათასე თუ მესაორიათასე? ოთხას თერთმეტი მილიონი —
ოთხას მეთერთმეტმილიონე თუ მეოთხასთერთმეტმილიონე?

როდესაც ათასს, მილიონს და მისთ. წინ უძღვის მსაზღვ-
რელი სახელი, მაშინ ისინი ნაღიანად წარმოადგენენ ერთ ერთე-
ულს, როგორც მსაზღვრელ-საზღვრული, ამიტომ, როდესაც მსაზ-
ღვრელი რთული შედგენილობისაა, უმჯობესია მე- დაერთოს
მთელ რთულ რიცხვით სახელს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეს
მსაზღვრელი რთული რიცხვითი სახელი შეიძლება შედგებოდეს
მაქსიმუმ ორი წევრისაგან, რომელთაგან ერთი აღნიშნავს ასეუ-
ლებს, მეორე კი — ოცეულებს, ათეულებსა და ერთეულებს: ცხრაას
ჩვიდმეტი ათასი — მეცხრაასჩვიდმეტიათასე, ორას ათი მილიონი —
მეორასათმილიონე და ა. შ. მე — ე კონფიქსი ერთგვარად კრავს
მთელ რიცხვით სახელს. ამავე დროს ეს წესი მიჰყვება „ნორმებში“
მოცემულ შენიშვნას: „რიცხვითი და წილობითი რიცხ-
ვითი სახელები ერთად, ერთ სიტყვად და იწე-
რება“⁵.

თუ ათასის, მილიონისა და მისთ. მსაზღვრელად გვაქვს
და-თი შეერთებული სახელი, ასეთ შემთხვევაშიც მე- თავში
დაერთვის რიცხვით სახელს: ოცდასუთი ათასი — მეოცდასუთი-
ათასე, ორმოცდაერთი მილიონი — მეორმოცდაერთმილიონე და
ა. შ. შდრ.: ოცდამესუთე, ორმოცდამეერთე და ა. შ.

აქვე დგება რიგობითი რიცხვითი სახელების დაწერილობის
საკითხი. „ნორმებში“ მოცემული შენიშვნა, რომ რიგობითი და წი-
ლობითი რიცხვითი სახელები ერთად უნდა იწერებოდეს, ზოგადია
და მასში ზემოთ განხილულ ფორმებზე სპეციალურად არ არის
მსჯელობა. თუ მე — ე კონფიქსით ნაწარმოებ რიგობით რიცხ-
ვით სახელს წინ უძღვის უფრო მაღალი კლასის რიცხვის აღმნიშ-

⁵ ოქსენ, გვ. 73.

უნელი სახელები, მაშინ ისინი უნდა დაიწეროს ცალ-ცალკე, როგორც ეს რაოდენობით რიცხვით სახელებში არის მიღებული, ერთად დაიწერება მხოლოდ მე — ე კონფიქსით შეერთებული სახელები: ორი მილიონ მეასოციათასე, ას ორი მილიარდ მეოცდაოთხმილიონე და ა. შ.

მაშასადამე, რთული შედგენილობის რაოდენობითი რიცხვითი სახელებისაგან რიგობითის ფორმების წარმოებისას უნდა დავიცვათ შემდეგი წესები:

1. თუ რიგობითი რიცხვითი სახელი იწარმოება ისეთი რთული რაოდენობითი რიცხვითი სახელისაგან, რომლის პირველი, მსაზღვრელი კომპონენტია ერთ — ან ორსიტყვიანი რაოდენობითი რიცხვითი სახელი, ხოლო მეორე, საზღვრული კომპონენტია ათასი, მილიონი, მილიარდი და ა. შ., მაშინ მე- პრეფიქსი დაერთვის მთელ მსაზღვრელ რიცხვით სახელს (მიუხედავად მისი შედგენილობისა), -ე სუფიქსი კი — საზღვრულს. ამასთან, ათასის წინამავალი რიცხვითი მსაზღვრელი სახელობითის -ი ნიშნით იქნება წარმოდგენილი, ნასესხები მილიონის, მილიარდისა და მისთ. წინამავალი მსაზღვრელი კი — ფუძის სახით: მეხუთიათასე, მეასოციათასე, მაგრამ: მეშვიდმილიონე, მეოცდაექვსმილიარდე და ა. შ.

2. მე — ე კონფიქსით ნაწარმოები რიგობითი რიცხვითი სახელი ერთ სიტყვად გაფორმდება, ხოლო თუ მას წინ უძღვის უფრო მაღალი კლასის რიცხვის აღმნიშვნელი სხვა სიტყვები, მაშინ ისინი ცალ-ცალკე დაიწერება: სამი მილიონ მეხუთიათასე, ორას ათი მილიარდ მეშვიდმილიონე და ა. შ.

ვინაიდან წილობითი რიცხვითი სახელები იწარმოება რიგობითი რიცხვითი სახელების მსგავსად, ამიტომ მათი წარმოების დროსაც უნდა დავიცვათ აღნიშნული წესები. უსლ-ში დაკავდასტურეთ ამგვარი წილობითი რიცხვითი სახელის ერთი ფორმა: ანგსტრემი — (ფიზ.) სიგრძის ერთეული; უფრის სანტიმეტრის მეასედილიონე და ს. (ხაზი ჩვნია. — ქ. დ.).